

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder. — Het nadrukken van de inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Drs R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Drs D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doeke, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds S. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Amsterdam; Mr Dr J. Meulink, Enschede; Drs H. M. Mulder, Kampen; Rudolf van Reest; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smellik, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Grootegast; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen; voor medewerkers: rechtstreeks aan hen of aan de administratie.

Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes. Tel. 2424 — Postrek. Nummer 406040 ten name van „DE REFORMATIE“, GOES.

Abonn.: f 4.50 per halfj., buitenl. f 11,— per jaar; losse nummers 20 cent, alles bij vooruitbetaling. Advertentiën: 20 cent per m.m.

INHOUD: Hoofdartikel: Onze vaders en de luthers. 8. — Uit de Schrift: Advent in verberg. (Jer. 31:21b, 22), 1. — Kerkelijk leven: Proces Ned. Herv. Kerk. — Tegenspraak. — Quaternio Terminorum. — Een Herder.....

één kudde, 9 slot. — Op en om 't kerkplein: Zijn plaats weten. — Gezinsleven. — Boekbespreking. — Groninger Brieven. — Perschoon. — Kerknieuws.

Onze vaders en de Luthers. — in verband met de artt. 27-29 N.G.B. (VIII)

(Bijdrage tot kennis van de verhouding van de Gereformeerden tot de Luthers. in ons land van omstreeks 1571 tot 1620)

WAPENEN IN DE KRIJG.

„Want de wapenen van onze krijg zijn niet vleeselijk, maar krachtig door God tot nederwerping der sterkten“.

2 Cor. 10:4.

Zoals het er in Rotterdam naar toe ging gebeurde in meer plaatsen.

De botsing tussen gereformeerden en luthers. bereikte na het verschijnen van Nicolaï's „lasterboek“, z'n „Verantwoording“, een hoogtepunt van felheid. En het heeft ook bij de gereformeerden niet aan stekelige gezegden en bittere woorden ontbroken, evenmin als aan overdrijving in de voorstelling van de lutherse dwalingen. Het in-het-vorige artikel gegeven preekverslag en het citaatje uit Nicolaï's volgend geschrift geven er een proefje van. Maar precies datzelfde is ook te zeggen van het optreden der luthers. Wat intussen niet als excuus kan dienen. We zien, hoe gemakkelijk in godsdienststrijd het zondige vlees zichzelf rechten in de Kerk wil toeëigenen, hoewel toch de oude mens daar rechteloos is. Ook uit de acta van de zuidhollandse synode van 1604 blijkt duidelijk, hoe fel de hartstochten waren opgeblaasd en hoezeer er een stemming van verbittering was gaan heersen.

Een verklaarbaar verschijnsel is, dat vele „ireni-sche“ figuren zich aan de Kerk onttrokken en zich bij de luthers. voegden. Ze schenen zich dus niet zozeer te ergeren aan het feit, dat aan de waarheid en dus aan de God der waarheid werd tekort gedaan, als wel daaraan, dat de noodzakelijke bestrijding der dwalingen niet zonder zonde werd gevoerd, — aangenomen dan, dat zij de waarheid kenden, wat in zulke gevallen sterk betwijfeld moet worden, zo niet tegengesproken.

Ook kwam de vraag weer naar voren, of de pogingen, die voor een 40-tal jaren o.a. in de zuidelijke Nederlanden waren ondernomen, namelijk om door samenspreking tot een unie te komen, niet opnieuw ter hand moesten genomen worden. In die tijd hadden immers de gereformeerden en luthers. in Polen en Rusland elkaar ook gevonden en een unie aange-gaan, en alhoewel men het rechte er nog niet van wist, was toch de kennis van dit simpele feit al voldoende om sommigen te prikkelen, met de idee van de samenspreking voor de dag te komen; en het kan niet ontkend worden, dat deze al spoedig veel veld begon te winnen.

Maar samenspreking betekende voor de gereformeerden niet het zoeken van een compromis-formule, doch het willen-doen-verloochen van de lutherse dwalingen, het reformeren van het lutherse volksdeel. De keerzijde is daarbij echter, dat men in die tijd

stond aan de vooravond van de arminiaanse twisten in eigen kring en dat de afkeer van de streng-calvinistische leer sommigen milder begon te stemmen jegens de luthers. — iets wat misschien gezegd kan worden van een man als Franciscus Lansbergen, predikant in Rotterdam, later wegens zijn remonstrantisme uit het ambt gezet, wiens felheid van 1603 daarna almeer begon te luwen. En ook dient in aanmerking genomen, dat omstreeks die tijd ook een geest van verdraagzaamheid tot doorbraak begon te komen. Aan verschillende aspecten ontbrak het dus niet.

Het was in zo'n situatie, dat in Zuid-Holland, waar de polsslag van het kerkelijke leven nog altoos klopte en waar zich de meeste luthers. bevonden, op 10 Augustus 1604 de particuliere synode samen kwam, welke tot de 13de bijeen is geweest.

Als plaats van vergadering was Woerden gekozen. Niet zonder opzet. Uit de acta is af te leiden, dat men pogingen wilde aanwenden om eens met de luthers. te gaan praten. En welke plaats was dan beter geschikt dan Woerden, waar nog altoos zeer vele luthers. huisden, en waar deze ook nog vrijheid van godsdienst genoten? Het doet wat vreemd aan, dat men zich tot een plaatselijke gemeente zou wenden, maar men vergeet niet, dat er destijds nog geen luthers kerkverband bestond. Dit is pas ontstaan aan het eind van die maand, toen de kerkeraad van Amsterdam de verschillende gemeenten daartoe uitnodigde tot een vergadering.

Het moderamen der synode bestond uit Franciscus Lansbergen van Rotterdam, praeses; Joannes Dibbetus uit Dordt, 1ste assessor, en Daniel Dolegius, 2de assessor. Als gewoonlijk waren er ook twee gedeputeerden van de Staten, die aan de verzoeningspogingen wel niet vreemd zullen geweest zijn, namelijk Rombout Hoogerbeets en Adriaan Immis.

Eerst kwamen enkele bezwaren tegen de luthers. ter tafel, waarvan gesproken wordt onder art. 15 der acta:

„Daer is gesproken van den Ubiquitisten ende particulierlyk van het lasterboek, uitgegeven bij eenen Philippum Nicolaï van Hamborch; Item van haeren inbreuk in de plaatsen, daer sy te voeren geene of weynige geweest zyn, ende haere insolentie (onbeschaamdheid) ter plaatsen daer sy zyn. Eyndelick is gevraecht, hoe men met die handelen sal, dewelcke van ons tot henlieden afwycken“.

Betreffende deze punten nam de synode de volgende besluiten:

Wat het geschrift van Nicolaï betreft (bedoeld is zijn „Verantwoording“; het volgende was toen nog niet verschenen): „Van het voorsz. lasterboek heeft de synode geoordeelt tselve onwerdich, dat uyt des

synodi naem tselve soude beantwoort werden ende byaldien yemant int particulier eenighe antwoordt aenneemt te doen, dat deselve zal vermaent worden door de gedeputeerde des synodi die soo beleefdelick te stellen alst moogelick is ende te vermyden alle scheltwoorden om geene meerdere bitterheyt te veroorsaeken“. Vooral dit laatste typeert wel, hoe in die tijd de strijd gevoerd werd!

Betreffende het tweede punt, de toename der luthers. en hun „onbeschaamd“ optreden, daarover sprak de synode zich als volgt uit: „Teghen het tweede en vint de synodus niet beter noch gevoechlicker, dan dat elck by syne particuliere overicheyt sooveel arbeide als de gelegentheit toelaet, maer insonderheyt dat de dienaers met ernstich doch vreedsamich onderwys van den predickstoel ende andersins haere gemeenten zullen wapenen, ten welken synde noodich geacht worde, datter eenich eleyen tractaetgen over-geset ofte gemaect werde, waerin het onderscheyt tussen ons ende de lutherse kercken cinerick ende cortelick vervaet zy. Ende heeft tselve aengenomen te doen de classis van Rotterdam“.

Inzake het derde punt, hoe te handelen met degenen, die de Kerk verlaten en naar de luthers. overlopen (wat dus blijkbaar vaak genoeg voorkwam om een onderwerp ter synode te zijn): „Het derde is voor dit maal uytgesteld op hope, dat den tyd yet medebrengen zal, waardoor de gewenschte unie tusschen onse ende haere kerken sal begonnen worden. Ende overmits men voor zeker verwitticht is, dat deselve in Polen en Russen gemaect ende vernieuwt is, sal gearbeidt werden om 'tgene daarvan in den druck is, te becoomen ende in dese landen bekend te maeken“.

Dat is dus wat anders dan in de hemelvaartspraak van Nicolaas Casparzoon werd gehoord!

De synode stond dus blijkbaar op het standpunt, dat een unie mogelijk was, en begeerde dit ook. Toch is opmerkelijk, dat men de predikanten opwekte, de gemeenten te wapenen tegen de lutherse dwalingen, zij het dan in de geest der zachtmoedigheid, en dat ook de raad werd gegeven, de hulp der plaatselijke overheden in te roepen tegen het al vrijer optreden der luthers. Zou een unie tot stand komen, dan begeerde men die blijkbaar toch zeker niet met prijsgeving van eigen confessionele uitspraken, niet langs de weg van het compromis, maar met het volle behoud van eigen leer.

Op de laatste dag der synode is een deputatie gezonden naar de lutherse predikant Glaserus. We lezen sub art. 38 het volgende:

„Alsoo de synodus tot deser plaatsen versammelt is, alwaer de Ubiquitisten veel syn, soo is om reden goetgevonden (welke, wordt niet gezegd, I. d. W.), dat D. praeses Franciscus Lansbergenius met D. Adrianus van den Borne hem (zich) voor tseyden deses synodi sal lieten vinden by Glaserus, predicandt der Ubiquitisten voorsz., ende hem te kennen geven het eynde (doel), waerom de synodus alhier is vergaedert geweest, dat oock deselve heeft goetgevonden hem eens aen te spreken als dat gevoelen niet hebbende, dat tusschen haerlieden ende ons nemmermeer geene vereeninghe en soude connen vallen, maer deselve noch eyndelick hoopende alsoo die gevallen is in Polen ende Russen. Daertoe seer goet waere, dat alle bitterheyt vermydt werde ende dat zylieden mede teghen ons, ghelyck wy teghen haer, alle modestie (matig) gebruycken, twele in dier voeghen de voorsz. gedeputeerde op hem sullen begeeren, dat ze hem meteenen zullen te verstaen geven, dat ons zeer mishaecht het lasterboek Philippi Nicolaï, ende eyndelick alsoo met hem handelen ende spreken als de tegenwoordighe gelegentheit sal medebrengen. 't